

Editor: prof. JUDr. Ján Lazar, DrSc.

NÁVRH LEGISLATÍVNEHO ZÁMERU KODIFIKÁCIE SÚKROMNÉHO PRÁVA

Odborná konferencia poriadaná Ministerstvom spravodlivosti Slovenskej republiky
Trenčianske Teplice 5. a 6. jún 2008

Vydavateľ: Ministerstvo spravodlivosti SR, Bratislava 2008
Technické spracovanie a tlač: Poradca podnikateľa, spol. s r. o.

© Ján Lazar, za kolektív autorov, 2008

ISBN 978-80-89363-14-8

Za odbornú a jazykovú stránku príspevkov zodpovedajú autori.
Rukopis neprešiel jazykovou úpravou.

Obsah

Predhovor	7
Prvý diel	
Návrh legislatívneho zámeru kodifikácie súkromného práva	
I. Legislatívne východiská návrhu Občianskeho zákonníka	
A. Stav právnej úpravy a jej zhodnotenie	
1. Genéza doterajšieho usporiadania súkromného práva	11
2. Vzťah Občianskeho zákonníka a Obchodného zákonníka	13
3. Občiansky zákonník a Zákonník práce	15
4. Občiansky zákonník a Zákon o rodine	15
5. Občiansky zákonník a zákon o medzinárodnom práve súkromnom a procesnom	16
6. Zhodnotenie základnej občianskoprávnej úpravy	17
B. Konceptia navrhovaného riešenia	19
C. Hodnotová orientácia kódexu	22
D. Návrh nových vecných riešení (všeobecne)	26
E. Implementácia európskeho súkromného práva do Občianskeho zákonníka	32
F. Občiansky zákonník a medzinárodné zmluvy	35
G. Systematika	38
II. Osnova návrhu Občianskeho zákonníka	
Prvá časť: Všeobecná časť	42
Druhá časť: Rodinné právo	56
Tretia časť: Vecné právo	69
Štvrtá časť: Dedičské právo	79
Piata časť: Závazkové právo	
1. hlava: Všeobecná časť	85
2. hlava: Závazky zo zmlúv a iných právnych úkonov	98
3. hlava: Závazky zo spôsobenia škody a z bezdôvodného obohatenia	115

o zodpovednosť za škody na zdraví, je doterajšia úprava nedostatočná, najmä vo veci stanovenia výšky bolestného a sťaženia spoločenského uplatnenia... vyhláška č. 32/1965 Zb .. stanovovala veľmi nízke náhrady, ktoré nezodpovedali stupňu majetkovej a nemajetkovej ujmy, ktorú fyzická osoba utrpela v dôsledku protiprávneho zásahu do jeho telesnej integrity.³⁵⁾ Dôvodová správa navyše odkazovala na štatistiky, u ktorých buď chýbal zdroj, alebo skladba údajov sa zhodovala so štatistikami Kancelárie poisťovateľov Slovenska uvádzaných v tej istej veci na inom mieste.³⁶⁾ V dôvodovej správe sa konštatuje aj to, že slovenské súdy extrémne zvyšovali náhrady základnej sumy odškodnenia ... kým v 90.tých rokoch priznávali súdy zvýšené náhrady len ojedinele, v 10 až 30 násobkoch základnej sumy, dnes (rok 2003-pozn. autora) sa prakticky žalujú bežné telesné poškodenia s odškodnením vo výške 570 násobku. Aj táto informácia je rovnako nepresvedčivá, pretože jej chýba odkaz na zdroj. Nepochádza ani zo zhodnotenia praxe súdov, ani od Združenia sudcov Slovenska a navyše je v protiklade s vládou schváleným legislatívnym zámerom rekodifikácie v ktorom sa uvádza, že ..."súdy síce mali možnosť tieto náhrady zvyšovať, ale zvýšenia boli v konkrétnych prípadoch pod vplyvom uvedenej vyhlášky často nepatrné"³⁷⁾.

Predsa však treba spomenúť ďalší prínos novej úpravy bolestného. Súdy pri zvyšovaní vypočítanej náhrady sťaženia spoločenského uplatnenia aplikovali ustanovenie § 6 vyhlášky v zmysle ktorého sa suma ... primerane zvýši ... podľa predpokladov, ktoré poškodený vo veku, v ktorom bol poškodený na zdraví, mal pre uplatnenie v živote a v spoločnosti a ktoré sú v dôsledku poškodenia obmedzené alebo stratené. Týmito predpokladmi sa rozumie najmä možnosť uplatniť sa v rodinnom, politickom, kultúrnom a športovom živote a možnosť voľby povolania a ďalšieho sebazvedávania ...

Uvedené ustanovenie formulované z pozície oficiálnej ideológie 60-tých rokov silne odráža hodnotový systém vtedajšej spoločnosti. Pre niekoho môže byť preto prekvapením, že ešte v roku 2004 sa v Zbierke rozhodnutí Najvyššieho súdu Slovenskej republiky pod číslom 48 uvádza rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky z 26. februára 2002, (sp. zn. 5 Cdo 117/2000), v ktorom sa ako správny uvádza postup okresného súdu, ktorý zamietol žalobu vo zvyšku nároku s odôvodnením, ... že nejde o vrcholového športovca, ani o kultúrne či politicky angažovanú osobu. Ak k tomu doplníme ďalší z názorov, ktorý hájil obmedzenie náhrad argumentom, podľa ktorého "...v dôsledku vysokých náhrad za škodu tu vzniká úzky okruh mimoriadne bohatých ľudí ...",³⁸⁾ výzva na podstatnú zmenu pravidiel náhrady škody sa stáva ešte naliehavejšou.

35) Uznesenie vlády Slovenskej republiky k návrhu legislatívneho zámeru Občianskeho zákonníka č. 827 zo 7. augusta 2002. Číslo materiálu: 5376/2002

36) Národná obroda dňa 11. februára 2004. <http://www.narodnaobroda.sk/clanok/3729/Odskodnenie-za-bolest-Kolko-mozete-dostat/> (1 of 8)26.5.2004 18:55:40.

37) Legislatívny zámer Občianskeho zákonníka. Príloha Justičná revue č. 8-9/2002.

38) Národná obroda dňa 11. februára 2004.

JUDr. Imrich Fekete, CSc.

Slovenská kancelária poisťovateľov

Základné koncepčné otázky rekodifikácie poisťnej zmluvy (úvahy *de lege ferenda*)

Všetko nasvedčuje tomu, že i na Slovensku po viac ako 50 rokoch opätovne dôjde k zásadnej zmene právnej úpravy súkromného poistenia. Takú príležitosť priamo ponúka opätovná kodifikácia základného súkromnoprávneho predpisu a snaha, aby nový občiansky zákonník bol čo najviac univerzálny a aby obsahol celý zmluvný systém súkromného práva. Do zorného poľa kodifikátorov súkromného práva sa tak dostáva právna úprava poisťných pomerov, ktorá zasahuje široké masy obyvateľstva a prakticky sa týka všetkých subjektov súkromného práva, a to bez ohľadu na to, či sú podnikateľmi, alebo nie. Poistenie má okrem toho i výsostne praktickú stránku. Tým, že kryje riziká, ktoré sprevádzajú človeka od narodenia až do jeho smrti, všetky jeho aktivity či už v súkromnom živote, pri práci alebo v podnikaní, poskytuje pocit sociálnej istoty a materiálneho zabezpečenia, ak sa čokoľvek pri uvedených činnostiach stane. Samotná poisťná zmluva je však pre dotknuté subjekty mysterióznym inštitútom nielen preto, že má charakter adhézneho, spotrebiteľskej a dlhodobej zmluvy, ale hlavne preto, že plnenie na základe nej závisí od budúcej a neistej udalosti, čo ju približuje k hazardnej povahe hier a stávk. Z toho dôvodu veľká časť právnej obce pristupuje k poisteniu všeobecne a k poisťnej zmluve zvlášť s istým rešpektom.

1. Všeobecné úvahy o spôsobe a forme kodifikácie súkromného poistenia

Každá kodifikácia základného súkromnoprávneho predpisu oživuje mimo iného i otázku, či jeho súčasťou má byť aj právna úprava poisťnej zmluvy alebo či sa jej úprava má zveriť samostatnému zákonu. Riešenie tejto otázky je teda v zásade alternatívne, pričom prevažujúcou koncepciou je právna úprava v samostatnom zákone. Táto voľba nevychádza zo železnej logiky; je často závislá od iných okolností, ktoré sprevádzajú každú kodifikáciu. Potom sa následne hľadajú rôzne argumenty, ktoré by zdôvodnili zvolené legislatívne riešenie. Veľavravná je v tomto smere epizóda z kodifikácie nemeckého občianskeho zákonníka z konca 19. storočia. Treba ju spomenúť z toho dôvodu, že nemecké právo predstavovalo legislatívny vzor pre kodifikáciu poisťného práva v celom 20. storočí.

Podľa pôvodnej koncepcie celonemeckej kodifikačnej komisie mala byť poisťná zmluva zahrnutá do civilného kódexu ako samostatný zmluvný typ v rámci záväzkového práva. *Bürgerliches Gesetzbuch* schválený v r. 1896 (účinnosť od 1. 1. 1900) napokon poisťnú zmluvu nezahrnul. Dôvod bol celkom prozaický. Zámer kodifikovať poisťnú zmluvu v rámci civilného kódexu zmarilo omeškanie prác na novom zákone o dohľade nad poisťovními (ten nadobudol účinnosť až v r. 1901), z ktorého mala nová úprava poisťnej zmluvy vychádzať. V dôsledku tohto legislatívneho nedopatrenia sa poisťná zmluva nedostala do občianskeho kódexu a mohla byť následne upravená len v samostatnom zákone o poisťnej zmluve, ktorý nadobudol účinnosť až v r. 1908.¹⁾ Tento zákon slúžil v medzivojnovom období ako vzor pre samostatnú kodifikáciu poisťnej zmluvy v škan-dinávskych štátoch a štátoch strednej a východnej Európy.

Každá kodifikácia sa rodí v právnom prostredí, v ktorom okrem istých vzorov alebo právnych modelov silne pôsobia či už priamo alebo len sprostredkovane prvky právnej kontinuity. Z tohto hľadiska musíme poukázať na to, že na území Slovenska sa po začlenení do Československej republiky po r. 1918 začali preberať poisťnoprávne termíny a inštitúty z rakúskeho práva, ktoré mimochodom bolo a stále ešte je pod silným vplyvom nemeckého práva.²⁾ To sa týka i samotnej právnej úpravy poisťnej zmluvy a dohľadu nad poisťovníctvom. Preto ani neprekvapuje, že podľa nemeckého vzoru bol vypracovaný zákon č. 145/1934 Zb. o poisťnej zmluve a ešte predtým v r. 1922 bol na Slovensku prevzatý rakúsky model štátneho dohľadu nad poisťovníctvom. Prvorepubliková legislatíva si okrem toho osvojila rakúsku koncepciu úpravy všeobecných poisťných podmienok vo vykonávacích predpisoch. Tento model vlastne platil v Rakúsku a prakticky aj u nás do začiatku 90. rokov minulého storočia. Ruka v ruke s tým sa vyvíjala poisťnoprávna terminológia. Možno povedať, že naše súčasné poisťné právo aj po istých deformáciách po r. 1950 z hľadiska konštrukcie, techniky poisťovania a poisťnej terminológie vychádza z nemeckého právneho prostredia.

Prečo sme považovali potrebné vyššie uvedené spomenúť? Za posledných 60 rokov došlo u nás k právnej diskontinuite. Boli prerušené väzby a vzťahy s predchádzajúcou právnou úpravou poisťných vzťahov. Pokiaľ ide o poisťné právo v r. 1950 – 1989, jeho rozvoj hatila neexistencia trhového prostredia a snaha podľa istého vzoru kopírovať model, ktorý sa v historickom vývoji napokon neosvedčil. Po zmene politických pomerov začiatkom 90. rokov minulého storočia sa slovenskí právnici spolu s českými začali ohliadať do minulosti (pred r. 1948) a nachádzali tam použiteľnú právnú úpravu, ktorá v historickom vývoji iných vyspelých štátov (máme na mysli Rakúsko a Nemecko) potvrdila svoju

1) Pozri KOCH, P.: *Versicherungswirtschaft. Ein einführender Überblick*, 2. vyd., Karlsruhe, VWW 1989, s. 151.

2) Rakúske právo vždy kopírovalo nemecké vzory. Oba štáty mali donedávna takmer zhodnú úpravu poisťnej zmluvy a rakúske sudy často využívajú poisťnú judikatúru nemeckých súdov.

životoschopnosť. Nadviazanie na právnú kontinuitu a návrat k právnym tradíciám v prostredí, v ktorom prevládajú určité stereotypy, predsudky a často i zjednodušený pohľad na právo a jeho inštitúty, je ale veľmi zložitý. Ukazuje to i český príklad. Právnici v Čechách sa v r. 2004 rozhodli rekodifikovať právnú úpravu poisťnej zmluvy v samostatnom zákone. Paradoxne, predlohou tohto zákona nebol rakúsky ani nemecký zákon o poisťnej zmluve, ale z románskeho práva vychádzajúci belgický zákon z r. 1995. Pritom sa vôbec neprihliadlo na to, že v Nemecku bol už v tom čase predložený na diskusiu rozsiahly a do detailov rozpracovaný návrh nového zákona o poisťnej zmluve, ktorým sa po 100 rokoch mala prehodnotiť právná úprava, ktorá prakticky pred r. 1948 platila aj v Čechách, ale aj na území Slovenska.

2. Vymedzenie predmetu a východísk rekodifikácie práva poisťnej zmluvy

Z hľadiska vymedzenia predmetu a obsahu kodifikácie poisťnej zmluvy je potrebné vymedziť *rámec súkromného poisťného práva*, ktoré sa vo väčšine štátov považuje za samostatné poisťné odvetvia (*droit des assurances, Privatversicherungsrecht, Insurance Law*). Podľa prevládajúcej náuky (najmä v Rakúsku a v Nemecku)³⁾ súkromné poisťné právo spočíva na týchto troch základných pilieroch:

- a) právo poisťnej zmluvy (*Versicherungsvertragsrecht*),
- b) právo dohľadu nad poisťovníctvom (*Versicherungsaufsichtsrecht*) a
- c) podnikateľské (obchodné) poisťné právo (*Versicherungsunternehmenrecht*).

Ad a) *Právo poisťnej zmluvy* sa výlučne týka súkromného práva. Vztahuje sa na zmluvný poisťný pomer medzi poisťovateľom ako podnikateľským subjektom, ktorý bol založený v súlade s obchodným právom a fyzickými a právnickými osobami, bez ohľadu na to, či ide o podnikateľov alebo nepodnikateľov.

Ad b) *Právo dohľadu nad poisťovníctvom* spadá v prvom rade do sféry verejného práva. Upravuje vzťahy nadriadenosti a podriadenosti medzi štátom a jednotlivými poisťovacími spoločnosťami, ktoré podliehajú jeho dohľadu. Pravda, niektoré ustanovenia právneho predpisu o poisťovníctve môžu obsahovať aj súkromnoprávne ustanovenia, ktoré možno zaradiť do práva poisťnej zmluvy.

Ad c) *Obchodné (podnikateľské) poisťné právo* upravuje najmä podmienky založenia súkromnej poisťovne ako akciovej spoločnosti a podmienky získania

3) Pozri napr. HOFMANN, E.: *Privatversicherungsrecht*, 4. vyd., München, Verlag C. H. Beck 1998, s. 2 a 3, SCHAUER, M.: *Einführung in das österreichische Versicherungsvertragsrecht*, 2. vyd., Wien, Service Fachverlag 1990, s. 2 a 3.

povolenia na výkon poisťovacej činnosti. Jednu oblasť týchto vzťahov upravuje obchodné právo a druhú verejné poisťné právo. Niektoré právne normy spadajú pod hospodárske právo, najmä pokiaľ ide o vnútorné usporiadanie poisťovacej spoločnosti a súťažné právo.

Z uvedeného vyplýva, že právny dualizmus prechádza naprieč celým súkromným poisťným právom a bude potrebné ho vziať do úvahy pri optimálnej diverzifikácii právnej matérie poistenia. Koncepcia rekodifikácie poisťného práva bude musieť vychádzať z toho, že poisťná zmluva sa bude kodifikovať samostatne v rámci súkromného práva, výkon štátneho dohľadu nad poisťovňami bude naďalej zverený samostatnému zákonu administratívnej povahy, t. j. zákonu o poisťovníctve. Tzv. obchodné poisťné právo sa rozdelí medzi uvedené oblasti práva.

Vyššie uvedená právna úprava predstavuje vo svojom súhrne *fundament súkromného poisťného práva*, ktorý je odlišný od verejného, resp. sociálneho poisťného práva. Jasne to vyplýva z ustanovenia § 1 ods. 2 písm. a) zákona č. 8/2008 Z. z. o poisťovníctve, podľa ktorého sa zákon o poisťovníctve nevzťahuje na vykonávanie verejného zdravotného poistenia ani sociálneho poistenia. Koncepcia novej právnej úpravy poisťných vzťahov bude rešpektovať jasnú deliacu čiaru medzi súkromným poisťným právom a verejným poisťným právom a z neho i vychádzať.

Predmetom nášho záujmu je rekodifikácia právnej úpravy poisťnej zmluvy a právnej matérie, ktorá s ňou súvisí. Preto východiskom pri koncipovaní budúcej právnej úpravy súkromného poistenia bude dôkladná a systematická analýza súčasnej právnej úpravy poisťnej zmluvy v platnom Občianskom zákonníku (zákon č. 40/1964 Zb. v znení neskorších predpisov). Apriórne však už teraz možno poznamenať, že je potrebné zachovať tie ustanovenia Občianskeho zákonníka o poisťnej zmluve, ktoré sú vyhovujúce a ktoré sa v právnej praxi osvedčili. To sa týka aj niektorých ustanovení zákona č. 8/2008 Z. z. o poisťovníctve, ktoré majú jednoznačne súkromnoprávny charakter (napr. právna úprava spolupoistenia a poistenia právnej ochrany). Taktiež je potrebné prihliadať na názory predstaviteľov právnej vedy a názory vyslovené v judikatúre najvyšších súdov, pokiaľ sú naďalej použiteľné a sú v súlade so súčasnými spoločenskými pomermi a pravidlami platnými v komunitárnom práve.

Okrem analýzy platnej právnej úpravy súkromného poistenia bude podľa nášho názoru tiež potrebné:

- preskúmať vývoj právnej úpravy súkromného poistenia u nás, a to osobitne pred r. 1950 a po r. 1964 dodnes,
- vykonať analýzu doterajšieho vývoja poisťného práva vo svete, a to skúmaním základných vzorov a modelov kodifikácie súkromného poisťného práva,

- sledovať proces europeizácie práva poisťnej zmluvy z hľadiska jeho vplyvov na právny poriadok členských štátov Európskej únie (EÚ),
- zhodnotiť pripravovanú a novú právnu úpravu poisťnej zmluvy v susedných štátoch, resp. v ostatných členských štátoch EÚ.

3. Vývoj právnej úpravy poisťnej zmluvy na Slovensku

Z hľadiska právnej kontinuity je pri koncipovaní východisk pre budúcu právnu úpravu poisťnej zmluvy potrebné prihliadať na doterajší právny vývoj v oblasti súkromného poistenia. V prvom rade je potrebné poukázať na to, že pred rokom 1948 bola poisťná zmluva upravená v uhorskom obchodnom zákonníku z r. 1875 (§§ 453 – 507 zák. čl. XXXVII/1875) a následne v samostatnom zákone č. 145/1934 Zb. o poisťnej zmluve, ktorý svojou systematikou a obsahom patril medzi najmodernejšie úpravy v predvojnovovej Európe. Pokiaľ ide o dohľad nad poisťovňami, už v r. 1922 bol na Slovensku prevzatý rakúsky poisťovací regulatív platný predtým v Čechách a na Morave.

Zákon o poisťnej zmluve z r. 1934 kopiroval koncepciu obdobného zákona prijatého v r. 1908 v Nemecku. Skutočnosť, že nešlo len o legislatívne provizórium, sa prejavila aj v návrhu nového občianskeho zákonníka z r. 1937, ktorý poisťnú zmluvu vedome nezačlenil medzi osobitné zmluvné typy, hoci v rámci záväzkového práva počítal so samostatnou časťou pre odvážne zmluvy, ktorých poisťná zmluva je hlavným reprezentantom.

Po r. 1948 nastala diskontinuita s dovtedajším právnym vývojom a celkový úpadok poisťovníctva a poisťného práva. Ten súvisel so zoštátnením poisťovníctva a prevládajúcim názorom o nadbytočnosti poistenia v novom spoločenskom zriadení. Toto nazeranie na poistenie poznačilo najmä zákon č. 189/1950 Zb. o poisťnej zmluve, ktorý sice zo zotrvačnosti prevzal model právnej úpravy poisťných pomerov v samostatnom zákone, avšak v značne redukovanej a ideologizovanej forme. Zo zákona vypadli veľmi dôležité inštitúty príznačné pre súkromné poisťné právo, čo zodpovedalo ideologickej predstave, že poisťovaciu činnosť má vykonávať jediná štátna inštitúcia.

K istému oživeniu poistenia došlo až po r. 1960. Doteraz platný Občiansky zákonník č. 40/1964 Zb. zakotvil poistenie (§ 345 a nasl. OZ), ktoré sa v zmysle jeho koncepcie považovalo za jednu z foriem služieb poskytovaných občanom. Tejto koncepcii zodpovedala aj právna úprava poistenia socialistických organizácií, ktorá bola zverená Hospodárskemu zákonníku č. 109/1964 Zb. (§ 358 – 360). Hospodársky zákonník tak po takmer 15-ročnej odmlke dovolil poisťovať aj štátny majetok spravovaný jeho právnickými osobami. Hospodársky zákonník odkazoval na analogické použitie Občianskeho zákonníka o poistení. Samostatnú úpravu poisťnej zmluvy mal aj Zákonník medzinárodného obchodu č. 101/1963 Zb. (§ 575 a nasl.), ktorého koncepcia vychádzala zo zásad

platných na rozvinutých poistných trhoch, pričom mimo jeho zorného uhľa zostalo poistenie osôb.⁴⁾

Vzhľadom na politicky motivovanú požiadavku ohľadne redukcie počtu ustanovení Občianskeho zákonníka a osobitne ustanovení o poistení (38), zákonodarca prijatím zákona č. 40/1964 Zb. uplatnil *princíp proporcionality*: časť normatívnej právnej úpravy poistnej zmluvy presunul do vyhlášok ministerstva financií, ktoré upravili poistné podmienky pre poistenie osôb, poistenie majetku a poistenie zodpovednosti za škody. Verejnoprávna úprava poistenia bola od r. 1950 zverená samostatným zákonom o poisťovníctve (po r. 1989 pozri napr. zákon č. 24/1991 Zb. a zákon č. 95/2002 Z. z.). V súčasnosti platí zákon č. 8/2008 Z. z., ktorý ako predpis verejného práva paradoxne obsahuje aj niektoré právne normy, ktoré majú výsostne súkromnoprávny charakter.

Po zmene politických pomerov v r. 1989 sa zmeny Občianskeho zákonníka čiastočne dotkli aj právnej úpravy poistenia. Občiansky zákonník zaradil poistné zmluvy medzi osobitné druhy zmlúv (§ 788 a nasl. OZ). Právna úprava poistnej zmluvy, ktorá sa považuje za *absolútnu neobchodnú zmluvu*, začala platiť aj pre poistenie právnických osôb. Pokiaľ ide o samotnú úpravu poistnej zmluvy, zmeny mali len kozmetický charakter a spočívali v prevzatí menšieho počtu ustanovení zo Zákonníka medzinárodného obchodu.

Azda najväčšie zmeny sa dotkli *všeobecných poistných podmienok*. Do r. 1992 boli tieto poistné podmienky upravené v rezortných vyhláškach a predstavovali tým druhú normatívnu úroveň právnej úpravy súkromného poistenia.⁵⁾ Po zrušení týchto vyhlášok sa tvorba všeobecných poistných podmienok pre jednotlivé druhy poistenia zásadným spôsobom decentralizovala a zverila jednotlivým poisťovacím spoločnostiam, namiesto toho, aby sa zachoval ich unifikovaný charakter pre jednotlivé druhy poistenia tak, ako je tomu na všetkých rozvinutých poistných trhoch (napr. v Rakúsku alebo v Nemecku). Navyše po zrušení úradnej kontroly obsahu poistných podmienok (od 1. 4. 2002) všeobecné poistné podmienky nepodliehajú už ani schvaľovaniu príslušným orgánom dohľadu nad poisťovníctvom, ktorý do toho času mal oprávnenie skúmať súlad poistných podmienok s ustanoveniami Občianskeho zákonníka o poistnej zmluve. Ak to trochu preženieme, dnes je na Slovensku možné, aby ten istý poistnoprávny pojem 30 poisťovní, ktoré v súčasnosti fungujú na trhu, vymedzili zásadne rozdielnym spôsobom (napr. pojem poistnej udalosti pri poistení úrazu, ktorý bol do konca r. 1992 vymedzený v ustanovení § 22 vyhlášky č. 49/1964 Zb. o poistných podmienkach pre poistenie osôb). To predstavuje určité riziko nielen pre poistených ako spotrebiteľov, ale aj pre poisťovateľov, nehovoriac o tom, že

4) Pozri ŠKOPOVÁ, V.: Nové aspekty poisťovníctva, *Pojistný obzor* 5/1991, s. 9 a 10 a 6/1991, s. 5 a 6.

5) Pozri FEKETE, I.: Poistné podmienky a výklad obsahu poistnej zmluvy, *Socialistické súdnictvo* 8/1983, s. 30 a nasl.

v takom právnom prostredí nie je mysliteľná jednotná súdna kontrola poistných podmienok, ktorá od r. 1994 na vyspelých poistných trhoch nahradila administratívnu kontrolu poistných podmienok.⁶⁾

Vzhľadom na predtým uplatňovaný systém proporcionality, ktorý právnu materiú súkromného poistenia rozdelil medzi Občiansky zákonník a vyhlášky o poistných podmienkach pre jednotlivé druhy poistenia, je potrebné sa k otázke normatívneho rozsahu právnej úpravy súkromného poistenia opäť vrátiť a vykonať revíziu tých ustanovení poistných podmienok, ktoré boli zrušené k 1. 11. 1991 (vyhláškou č. 364/1991 Zb.) a neboli nahradené normatívnou úpravou, hoci obsahovali dôležité ustanovenia pre riadne fungovanie poistnoprávných vzťahov.

4. Základné vzory a modely kodifikácie poistného práva

Na každú kodifikáciu majú silný vplyv vzory a modely existujúcich kódexov. Pri analýze právnych problémov poistenia je potrebné vychádzať z toho, že súčasné súkromné poistné právo má korene v námornom poistení, ktoré sa postupne vytváralo už v stredoveku v oblasti Stredozemného mora a premietlo sa do poistných podmienok obchodníkov, ktorí si na princípoch vzájomnosti poisťovali tovar dopravovaný na mori. V štátoch, ktoré majú oddávna prístup k moru sa poistné právo člení na dva základné druhy, a to na námorné poistenie a suchozemské poistenie. Námorné poistenie sa štandardne kodifikuje buď samostatne (Anglicko) alebo v rámci obchodných kódexov (Nemecko, Francúzsko).

Prvé kodifikácie suchozemského súkromného poistného práva sa uskutočnili v 19. storočí v rámci *obchodných kódexov* (1837 – Holandsko, 1874 – Belgicko, 1875 – Uhorsko, 1882 – Taliansko, 1910 – Grécko). Preferenciu tohto modelu kodifikácie vidíme v tom, že

- právo poistnej zmluvy bolo na prelome 18. a 19. storočia – na rozdiel od námorného poistenia – slabo rozvinuté a z toho dôvodu dochádzalo k jeho kodifikácii iba celkom výnimočne,
- suchozemské poistenie a najmä životné poistenie sa považovalo za špekulatívny obchod,⁷⁾ pričom poistná zmluva bola zaradená medzi odvážne (aleatórne) zmluvy, ktoré sú v systematike súkromného práva zaraďované na koniec úpravy záväzkového práva,
- poistenie vykonávajú špecializovaní obchodníci (poisťovacie spoločnosti), ktorých obchodná činnosť je zvyčajne regulovaná obchodným

6) Kritiku tohto stavu sme podali v diele FEKETE, I.: Všeobecné poistné podmienky – ich právna povaha a význam, *Pojistný obzor* 7/1993, s. 14.

7) Na označenie životného poistenia sa ešte na začiatku 19. storočia používal pojem „poistná stávka“ (*Wettassecuranz*). Pozri FLOSSMANN, U.: *Österreichische Privatrechtsgeschichte*, Wien-New York, Springer Verlag 1983, s. 277.

zákonníkom (v čase zrodu prvých obchodných kódexov neexistoval štátny dozor nad poisťovňami),

- d) kodifikácia právnej úpravy poistnej zmluvy v rámci obchodného kódexu bola vlastne jediná príležitosť ako túto kodifikáciu vôbec uskutočniť, nakoľko snahy kodifikovať súkromné právo v civilných kódexoch sa v priebehu 19. storočia dostali do útlmu.

Začiatkom 20. storočia sa poistné právo začalo kodifikovať v *samostatných zákonoch o poistnej zmluve*. Tento model bol spočiatku zavedený v Nemecku a vo Švajčiarsku (1908) a neskôr bol v prevzatý v Rakúsku (1917), Švédsku (1927), Francúzsku (1930) a v Československu a Rumunsku (1934). Táto legislatívna koncepcia bola ovplyvnená tým, že poistná veda nepovažovala poistnú zmluvu za absolútny obchod (takýto charakter má len poistná zmluva v námornom poistení). Navyše v prvej polovici 20. storočia začal prevládať názor o spotrebiteľskom charaktere poistnej zmluvy (z toho dôvodu majú viaceré ustanovenia zákonov o poistnej zmluve kogentný charakter, čo na druhej strane odporuje liberálnej koncepcii úpravy obchodnoprávných vzťahov). Ďalší argument mal legislatívny charakter. Podľa neho poistnú zmluvu je obtiažne – vzhľadom na rozsah úpravy a potrebu neustálych zmien – vtiesnať do súkromnoprávneho kódexu. Preto si tento legislatívny model neskôr zvolili v Španielsku (1980), Belgicku (1995), Českej republike (2004), Dánsku (2006) a Nemecku (2007).

Menej výraznou tendenciou vývoja poistného práva je kodifikácia práva poistnej zmluvy v rámci *civilného kódexu*. Príčinu tohto javu vidíme v tom, že do nemeckého civilného kódexu sa na prelome 19. a 20. storočia nedostala úprava poistnej zmluvy a že prvé veľké civilné kódexy poistné zmluvy ako druh aleatornej zmluvy síce spomenuli, avšak podrobnejšie ich neupravili (pozri čl. 1964 *Code civil* z r. 1804 a §§ 1288 – 1291 ABGB z r. 1811). Je paradoxné, že prvou väčšou kodifikáciou práva poistnej zmluvy v civilnom kódexe bol občiansky zákonník Ruskej sovietskej federatívnej socialistickej republiky z r. 1922, ktorého legislatívna koncepcia nahlho predurčila ďalšie smery kodifikácie poistného práva vo všetkých štátoch bývalého socialistického spoločenstva. Najvýznamnejšie kodifikácie poistnej zmluvy v rámci občianskeho zákonníka sa uskutočnili v Taliansku (1942), kanadskej provincii Québec (1994), Ruskej federácii (1996), Holandsku (2000) a v Litve (2000).

Pre všetky vyššie uvedené kodifikácie poistného práva je príznačná oddelená kodifikácia práva poistnej zmluvy a práva dohľadu nad súkromnými poisťovňami. Celkom odlišná legislatívna koncepcia bola zvolená pri tzv. *superkodifikáciách súkromného poistného práva*, ktoré okrem úpravy poistnej zmluvy a dohľadu nad poisťovníctvom zahrnuli do svojej úpravy aj právnu materiu zaistenia a právneho postavenia poisťovateľov a sprostredkovateľov poistenia. Prvým takýmto legislatívnym dielom je *Insurance Code* štátu Kalifornia z r. 1935. Priekopníkom superkodifikácie poistného práva na európskom kontinente je

Francúzsko, ktoré v r. 1976 uviedlo do života monumentálny kódex pod názvom *Code des assurances*. Podobné zákony boli prijaté v poslednom období napr. v Bielorusku (1993), Číne (1995), Ukrajine (2001) a v Gruzínsku (2003).⁸⁾

Začiatkom nášho milénia sa na európskom kontinente objavili iniciatívy na opätovnú rekodifikáciu poistného práva všeobecne a práva poistnej zmluvy zvlášť. Najintenzívnejšie sa tomuto problému začali venovať právnici vo Švajčiarsku a v Nemecku. Konfrontácia národných úprav poistnej zmluvy a spotrebiteľsky orientovaného európskeho poistného práva poukázala v týchto štátoch na zložitú a v mnohých prípadoch neprehľadnú právnu úpravu poistenia.⁹⁾

Novšie kodifikácie súkromného poistného práva uskutočnené začiatkom tohto milénia boli realizované podľa dvoch osvedčených legislatívnych modelov, a to buď v zákone o poistnej zmluve (napr. v Dánsku v r. 2006 a v Nemecku v r. 2007) alebo v občianskom kódexe (napr. v Holandsku či Litve). O rekodifikácii poistnej zmluvy v rámci občianskeho kódexu okrem Česka a Maďarska sa uvažuje aj na Slovensku.

Pri úvahe o rekodifikácii poistnej zmluvy na Slovensku je potrebné prihliadať na obdobné právne úpravy vo vyspelých štátoch, v ktorých kodifikácia práva poistnej zmluvy bola úspešne realizovaná. Osnova budúcej úpravy poistnej zmluvy by sa preto mala inšpirovať obdobnými právnymi úpravami, ktoré boli prijaté nedávno v Holandsku a v kanadskej provincii Quebec a najmä novým nemeckým zákonom o poistnej zmluve z r. 2007, ktorého východiská majú oporu v serióznej analýze domáceho a komunitárneho poistného práva. Taktiež je vhodné vziať do úvahy navrhovanú právnu úpravu poistnej zmluvy v českom a maďarskom občianskom kódexe

5. Proces europeizácie poistného práva a jeho vplyv na národné úpravy

Významným normatívnym zdrojom poistného práva je právny poriadok EÚ.¹⁰⁾ Tzv. *európske poistné právo*¹¹⁾ sa vstupom Slovenskej republiky do EÚ po 1. 5. 2004 stalo súčasťou nášho právneho poriadku. Okrem primárneho práva (základné dokumenty, ktoré sa týkajú založenia Európskych spoločenstiev a ktoré

8) Pozri k tomu bližšie FEKETE, I.: Základné smery kodifikácie poistného práva, *Pojistné rozpravy* zv. 14, Praha 2004, s. 48 – 74.

9) Pozri BAUMANN, H.: *Versicherungsrecht nach der Deregulierung*, *Versicherungsrecht* 1/1996, s. 1-9.

10) Pozri FEKETE, I.: Európska únia a vybrané problémy slovenského poistného práva, *Zvesti SP* 1-2/1998, s. 12 – 16

11) Európske poistné právo niektorí autori považujú za súčasť európskeho súkromného práva. Pozri napr. BENACCHIO, G.: *Diritto privato della Comunità Europea. Fonti, modelli, regole*, 2. vyd., Padova, Cedam 2001, s. 263 a nasl.

umožnili vznik jednotného európskeho poistného trhu) ide najmä o sekundárne poistné právo, ktoré bolo premietnuté do viac ako 30 poisťovacích smerníc EÚ, ktoré majú prienik aj do súkromného poistného práva.¹²⁾ Zo zreteľa nemožno strácať ani judikačnú činnosť Súdneho dvora ES v oblasti poisťovníctva, ktorého rozhodnutia sú pre všetky členské štáty záväzné.

Pri formulovaní koncepcie budúcej právnej úpravy poistnej zmluvy je potrebné prihliadať na všetky komponenty európskeho poistného práva. Slovenský poistný trh predstavuje integrálnu súčasť jednotného európskeho poistného trhu, ktorý pod vplyvom Zmluvy o EHS (ES) vyvoláva potrebu harmonizácie právnej úpravy poistnej zmluvy na úrovni členských štátov EÚ. Tá vychádza zo skutočnosti, že poistení ako spotrebiteľia musia mať na tomto trhu rovnaké práva a povinnosti, bez ohľadu na to, na území ktorého členského štátu EÚ sa nachádza poistné riziko a bez ohľadu na sídlo alebo miesto podnikania poisťovateľa.

Nové impulzy na zmenu národných právnych úprav poistnej zmluvy sa objavili v r. 2002, keď Európsky parlament schválil tzv. konsolidovanú smernicu týkajúcu sa životného poistenia. Smernica 2002/83/EU znamenala výrazný prienik aj do súkromného poistného práva, ktoré sa síce vo všeobecnosti nepovažuje za súčasť komunitárneho práva, avšak donútila európskych zákonodarcov otvoriť ich národné kódexy obsahujúce tradičnú úpravu poistnej zmluvy. Transpozícia tejto smernice odhalila navonok niektoré nedostatky národných právnych úprav, ktoré sa prejavovali v roztrieštenosti právnej matérie poistenia, v nesúlade medzi súkromnoprávnymi (občianskymi) kódexmi a novou európskou legislatívou na ochranu spotrebiteľa a v potrebe adaptácie zastaralých ustanovení právnej úpravy, ktoré pri živote udržiavala rozsiahla, avšak v mnohých smeroch i prekonaná judikatúra.¹³⁾

Uvedené skutočnosti podnietili aktivity na ďalšie zmeny národných úprav členských štátov EÚ v oblasti súkromného poistenia. Tieto vychádzajú z potreby reagovať na:

- vznik nových druhov poistení, s ktorými pôvodné národné právne úpravy nepočítali (napr. poistenie právnej ochrany, poistenie finančných rizík a sprenevery, poistenie úveru a kaucie),
- rozdelenie poistení na životné a neživotné poistenia a zavedenie novej nomenklatúry poistných odvetví podľa smerníc EÚ, ktorá nezodpovedá tradičnému systému delenia poistení,

12) Pozri DAUSES, A., M.: Příručka hospodářského práva EU, Praha, ASPI 2002, s. 532 a nasl.

13) Vývoj komunitárneho poistného práva a jeho vplyv na národné právo členských štátov EÚ pozri v diele LAMBERT - FAIVRE, Y. - LEVENEUR, L.: Droit des assurances, 12. vyd., Paris, Dalloz 2005, s. 63 a nasl.

- zvýšenú ochranu práv a oprávnených záujmov poistených ako spotrebiteľov pri kúpe takého nehmotného statku, akým je poistná ochrana poskytovaná poisťovateľmi,
- vzťahy medzi právnou úpravou poistenia a všeobecnými poistnými podmienkami, ktoré nepodliehajú úradnému schvaľovaniu,
- případy, pri ktorých bol poisťovateľ oprávnený odmietnuť poistné plnenie celkom alebo sčasti pri zachovaní práva poisteného na pomernú časť poistného plnenia v prípade nepodstatného porušenia zmluvných povinností,
- zavádzanie moderných distribučných kanálov predaja poistných produktov a požiadavku ich zákonnej úpravy (napr. predaj poistenia cez telefón alebo internet),
- racionálne očakávanie, aby práva a povinnosti spotrebiteľov - poistených boli v zásadných rysoch rovnaké na celom území EÚ.¹⁴⁾

Napriek tomu, že na Slovensku vo vzťahu k poisťovacím smerniciam EÚ prebehol transpozičný proces pred a po prijatí do EÚ, pri príprave znenia príslušných ustanovení Občianskeho zákonníka o poistnej zmluve bude potrebné sa k týmto smerniciam ešte raz vrátiť, a to vykonaním ich dôkladnej analýzy a na základe toho rozhodnúť, čo je potrebné z hľadiska novej právnej úpravy poistnej zmluvy doplniť, resp. zmeniť. Doterajšia prax ukazuje, že je nanajvýš kontraproduktívne ustanovenia poisťovacích smerníc preberať doslovne, ale je potrebné ich citlivo transponovať do národného právneho prostredia tak, ako to napokon predvídajú samotné smernice vo svojich záverečných ustanoveniach.

6. Návrhy na unifikáciu práva poistnej zmluvy na európskej úrovni

Proces europeizácie práva poistnej zmluvy a nové impulzy na rekonštrukciu poistného práva vyvolávajú snahy o unifikáciu práva poistnej zmluvy na úrovni členských štátov EÚ. K tomu je potrebné uviesť nasledovné:

Voľné poskytovanie poistných produktov na území členských štátov EÚ spôsobuje problém kolízie právnych noriem poskytovateľa poisťovacích služieb a právnych noriem štátu, kde sa poistenie predáva. Smernice ES tento problém riešia len vo vzťahu k tzv. veľkým rizikám (smernica 88/357/EHS) a vo vzťahu k životnému poisteniu (smernica 2002/83/EU). Snaha zabezpečiť spotrebiteľom rovnaké práva a rovnaký rozsah ochrany vedú orgány ES k úvahám o potrebe prijatia akéhosi nadnárodného poistného práva, resp. jednotných zásad práva poistnej zmluvy, ktorými by sa mali riadiť všetky členské štáty EÚ.¹⁵⁾

14) Pozri REICHERT - FACILIDES, F.: Quellen des Versicherungsvertragsrechts: Ein rechtsvergleichender Überblick, In: Arbeitsleben und Rechtsordnung, Festschrift Gerhard Schnorr zum 65. Geburtstag, Wien, Manzsche Verlag 1988, s. 753-756.

15) Pozri REICHERT - FACILIDES, F.: Rechtsvereinheitlichung oder Rechtsvielfalt? Überlegung vor dem Modell des Versicherungsvertragsrechts, In: Europarecht, Internationales Privatrecht, Rechtsvergleichung, Wien, Verlag der österreichischen Akademie der Wissenschaften 1988, s. 8 a nasl.

Názor vytvoríť akési jednotné právo poistnej zmluvy na celoeurópskej úrovni bol prezentovaný už pred 30 rokmi, keď Komisia ES v roku 1979 predstavila návrh smernice na koordináciu práva a právnych predpisov o poistných zmluvách. Tento návrh však nebol pre značný odpor Veľkej Británie prijatý. Myšlienka zjednotiť právo poistnej zmluvy na úrovni EÚ opäť ožila najmä v súvislosti so smernicou, ktorá kodifikovala dovtedajšie 3 smernice o životnom poistení (2002/83/ES). Nová konsolidovaná smernica o životnom poistení obsahuje ustanovenia, ktoré priamo ovplyvnili národné súkromné poistné právo členských štátov EÚ.

V r. 2003 Komisia ES predstavila akčný plán pre viac koherentné európske zmluvné právo pod názvom *Common Frame of Reference* [COM (2003/C 63/01)]. Zmyslom tohto akčného plánu je vytvoríť jednotné zásady budúceho zmluvného práva pre všetky členské štáty EÚ. Súčasťou spoločného referenčného rámca pre zmluvné právo je úloha vypracovať jednotné zásady práva poistnej zmluvy, na základe ktorých by sa rekonifikovalo poistné právo v členských štátoch EÚ (pozri čl. 48 a 49 akčného plánu).

Európsky výbor pre hospodárstvo a sociálne veci v materiáli prijatom pod názvom „*Európska poistná zmluva*“ (ABIEG 2005 C 157/1) zdôraznil, že jednotný poistný trh vo zvýšenej miere vyžaduje zjednotenie práva poistnej zmluvy. Na základe toho projekčná skupina pod názvom „*Restatement of European Insurance Contract Law*“ vypracovala v rámci projektu „*Common Principles of European Contract Law*“ – podporovaného Komisiou ES – materiál pod názvom „*Principles of European Insurance Contract Law*“, ktorý je známy pod skratkou PEICL. Tieto princípy obsahujú všeobecné pravidlá platné pre všetky poistné zmluvy (s výnimkou zaistenia), ktoré sa uplatňujú v škodovom poistení a v poistení na poistnú sumu, akým je napr. životné poistenie.

PEICL má pre európskych zákonodarcov slúžiť ako modelový zákon. Súčasne je koncipovaný tak, aby mohol byť využitý ako variantný model, ktorý má poisťovateľom a poisteným umožniť, aby namiesto národnej úpravy poistnej zmluvy mohli zvoliť úpravu zakotvenú v PEICL. Všeobecná časť PEICL má poisťovateľom ďalej poskytnúť nástoj, aby svoje služby na celom jednotnom trhu mohli poskytovať na základe jednotných pravidiel rešpektujúcich vysoký stupeň ochrany práv poistených. Tým sa občanom EÚ umožní prístup k poistným produktom poskytovaným v ostatných členských štátoch EÚ za rovnocenných podmienok.¹⁶⁾

Sme toho názoru, že popri poisťovacích smerniciach je pri rekonifikácii poistnej zmluvy potrebné vychádzať zo zásad európskeho poistného zmluvného práva tak, aby boli prezentované prostredníctvom Princípov európskeho práva poistnej zmluvy (PEICL). Ich posledná verzia zo 17. 12. 2007, ktorá vychádza

16) Pozri napr. HEISS, H. – BASEDOW, J. – WANDT, M.: *Principles of European Insurance Contract Law*, *European Journal for Business* 3/2008, s. 68, BASEDOW, J.: *Insurance contract law as part of an optional European contract act*, in: *European Contract Law*, Berlin-Heidelberg, Springer Verlag 2003, s. 56-65.

z aktuálnych poisťovacích smerníc EÚ a z názorov najvýznamnejších predstaviteľov európskej vedy poistného práva, predstavuje dôležitý podkladový materiál pre spracovanie všeobecnej časti novej úpravy poistnej zmluvy.

7. Analýza základných problémov platnej právnej úpravy poistnej zmluvy

Právna úprava Občianskeho zákonníka o poistnej zmluve ani po zmenách vykonaných v r. 1991 celkom *nezodpovedá požiadavkám slobodného poistného trhu*. Potrebu reagovať novou právnou úpravou na tieto požiadavky vyvoláva najmä nepružnosť, medzerovitosť a nevyváženosť aktuálnej právnej úpravy. Platná právna úprava (*de lege lata*) poskytuje na jednej strane príliš veľký priestor pre poisťovacie spoločnosti, aby samé mohli tvoriť poistné právo a na druhej strane chýbajúce ustanovenia sa často nahrádzujú názorom súdu, čo poskytuje neodôvodnene veľký priestor pre sudcovskú tvorbu poistného práva.

Nepružnosť platnej právnej úpravy súkromného poistenia sa prejavuje najmä v tom, že absentuje úprava, ktorá by reagovala na zmeny poisťovacieho rizika počas trvania poistenia, upravila prechod poistenia z jedného poisťovateľa na druhého v prípade scudzenia poistenej veci alebo v prípade prevodu poistného kmeňa, upravila spolupostenie či iné formy súčinnosť poisťovateľov pri spoločnom poistení toho istého poistného rizika či zakotvila odškodňovaciu zásadu, ktorá by zakazovala poisteným obohatiť sa, ak by sa škoda na majetku mala hradíť z viacerých majetkových poistení poisteného, prípadne aj zo zodpovednostného poistenia škodcu.

Občiansky zákonník v ustanovení § 790 vychádza z *prekonaného delenia poistení* na poistenie osôb, poistenie majetku a poistenie zodpovednosti za škody. Táto právna úprava nezodpovedá novým podmienkam poistného trhu, ktoré vyžadujú nové formy a druhy krytia rizík. Z toho dôvodu platná právna úprava nerobí rozdiel medzi úrazovým poistením a životným poistením, ktoré i podľa komunitárneho práva predstavujú dva rozdielne druhy životného a neživotného poistenia.¹⁷⁾ Dôsledkom uvedenej koncepcie je ďalej nemožnosť začlenená takých druhov poistení ako je poistenie právnej ochrany, poistenie úveru a kaucie či poistenie finančných strát do systematiky existujúcej úpravy. Markantne sa to prejavilo pri zaradení ustanovenia § 828a OZ o poistení právnej ochrany na koniec právnej úpravy o poistnej zmluve do samostatného desiateho oddielu.

Snaha čo najviac zjednodušiť právnu úpravu a urobiť ju zrozumiteľnú „širokým vrstvám pracujúceho ľudu“ viedla po r. 1950 nielen k zjednodušeniu právnej úpravy poistnej zmluvy, a tým aj k *odstráneniu niektorých základných poistných*

17) Pozri bližšie FEKETE, I.: *Poistné odvetvia vo svetle smerníc Európskych spoločenstiev (Európskej únie)*, *Pojistný obzor* 6/1994, s. 9 a 10.

pojmov z platnej právnej úpravy. Tieto pojmy síce po r. 1989 opäť ožili v poisťných podmienkach poisťovateľov, avšak v platnej právnej úprave naďalej absentujú. Medzi také pojmy – pokiaľ ide o osoby zúčastnené na poistení – patrí najmä záujemca o poistenie (t. j. osoba, ktorá má záujem sa poistiť), poisťník (t. j. osoba, ktorá poisťnú zmluvu uzavrela), obmyselná, resp. výhodou poctená osoba (osoba, v prospech ktorej sa uzaviera životné poistenie).¹⁸⁾ Navyše po r. 2002 boli do Občianskeho zákonníka zavedené paralelné pojmy „poisťiteľ“ a „poisťovateľ“.

V nomenklatúrnom názvosloví Občianskeho zákonníka chýbajú ďalej také základné poisťné pojmy ako sú poisťný záujem (zjednodušene povedané: kauza poisťnej zmluvy),¹⁹⁾ poisťné riziko (resp. jej zvýšenie či zníženie počas trvania poisťného pomeru), výluky z poistenia (prípady, keď poisťovateľ nie je povinný plniť), podpoistenie (ak poisťná hodnota poistennej veci je vyššia, než na akú poisťnú sumu bola poistená táto vec), nadpoistenie (opak podpoistenia) a pod., bez ktorých fungovanie slobodného poisťného trhu nie je dobre možné.

Všeobecné poisťné podmienky predstavujú vedľa ustanovení Občianskeho zákonníka druhú úroveň právnej úpravy poisťnej zmluvy. Ako nenormatívny prameň poisťného práva majú poisťné podmienky z hľadiska budúcej právnej úpravy význam s ohľadom na rozsah kogentnosti, resp. dispozitívnosti právnej úpravy poisťnej zmluvy. Ide o to, že súčasná právna úprava sa buď výslovne odvoláva na poisťné podmienky (§§ 791 ods. 1 a 2, § 796 ods. 4, § 797 ods. 1, § 799 ods. 1 a 2, §§ 804 až 806, § 812, § 815 ods. 1, § 816, § 822 a § 824 OZ) alebo v rozsahu svojej dispozitívnosti nepriamo pripúšťa možnosť odchyľnej úpravy v poisťnej zmluve. Tento systém bude potrebné ponechať s istými korekciami aj v budúcnosti.

V dôsledku zrušenia vyhlášok rezortu financií o poisťných podmienkach pre jednotlivé druhy poistenia sa mimo normatívnej úpravy dostala dosť významná oblasť úpravy poisťných pomerov, ktorá garantovala niektoré základné práva poistených ako spotrebiteľov a poisťovateľom zabezpečovala jednotný postup v týchto otázkach. Pri koncipovaní novej úpravy poisťnej zmluvy je potrebné z uvedených poisťných podmienok prevziať napr. pravidlá pre škodové poistenia a poistenia na poisťnú sumu, pravidlá poisťného plnenia v prípade úmyselného spôsobenia poisťnej udalosti alebo samovraždy poisteného. Právna úprava životného poistenia by mala výslovne upraviť podmienky vzniku práva na výplatu odkupnej hodnoty (odbytné) v prípade predčasného skončenia tohto poistenia či zmenu dojednaného životného poistenia na poistenie s redukovanou poisťnou sumou, ak poistenie zaniklo pre neplatenie poisťného a pod.

18) Pozri PLANK, K.: Účastníci poisťnej zmluvy a účastníci poisťného pomeru, Pojistný obzor 4/1985, s. 107 a nasl.

19) Pozri FEKETE, I.: Kategória poisťného záujmu s osobitným zreteľom na poistenie zodpovednosti za škodu, Pojistné rozpravy, zv. I, Praha 1990, s. 110 – 127.

Z hľadiska analýzy súčasnej právnej úpravy treba poukázať na to, že silný vplyv na vývoj právnej úpravy poisťnej zmluvy malo v posledných rokoch iba právo ES/EÚ. Pod vplyvom týchto smerníc sa vyvíjala nielen úprava zákona o poisťovníctve, ale bola doplňovaná aj úprava poisťnej zmluvy v Občianskom zákonníku (pozri napr. § 788 ods. 2, § 789 ods. 3 a 4, § 792a, § 828a OZ). Tieto zmeny vychádzajú najmä zo spotrebiteľského ponímania poisťnej zmluvy a potreby ochraňovať slabšieho účastníka tohto vzťahu.

Analýza *transpozície poisťovacích smerníc ES* do nášho právneho poriadku ukazuje, že preberanie smerníc EÚ do právnej úpravy poistenia prebiehalo výberovo, nedôsledne a niekedy aj neuvážene. Do dnešného dňa nebol transponovaný napr. čl. 35 smernice 2002/83/ES o životnom poistení, podľa ktorého má poisťník právo od zmluvy na životné poistenie odstúpiť v lehote 14 do 30 dní od času, kedy bol informovaný o tom, že zmluva bola uzavretá. Niektoré smernice boli prevzaté neúplne, ale i nepresne (pozri napr. na nezrozumiteľné znenie § 788 ods. 4 OZ). Pokiaľ ide o spôsob preberania smerníc, možno poukázať napr. na to, že právna úprava spolupoistenia sa vôbec nepremietla do Občianskeho zákonníka, ale do zákona o poisťovníctve. Právna úprava poistenia právnej ochrany sa rozdelila do právnej úpravy zákona o poisťovníctve a súčasne do Občianskeho zákonníka (pozri § 828a OZ).

Z hľadiska transpozície smerníc ES treba napokon poukázať na to, že právna úprava poisťnej zmluvy vôbec neobsahuje úpravu takých základných druhov poistenia ako je nemocenské poistenie, poistenie úveru či poistenie finančných strát a pod., hoci ich upravujú špeciálne smernice EÚ.

8. Náčrt budúcej právnej úpravy poisťnej zmluvy

Účelom tohto príspevku nie je podať úplný a vyčerpávajúci výklad, ktorý sa týka všetkých otázok novokoncipovanej právnej úpravy poisťnej zmluvy. Naším zámerom je z hľadiska *de lege ferenda* načrtnúť základy právnej úpravy, z ktorých by mala budúca právna úprava poisťnej zmluvy vychádzať. Nie je vylúčené, že niektoré úvahy a návrhy môžu v prípade legislatívnych prác doznať určité zmeny alebo korekcie.

Na základe vyššie uvedenej analýzy sa javí potreba pristúpiť k *zásadnej revízii systematiky a obsahu právnej úpravy poisťnej zmluvy*. Nová právna úprava poisťnej zmluvy by mala adaptovať právnu úpravu súkromného poistenia na podmienky trhového hospodárstva a súčasne by mala optimálne skĺbiť národnú úpravu poisťných pomerov so spotrebiteľsky orientovaným komunitárnym právom.

Z hľadiska začlenenia právnej matérie poisťnej zmluvy do právneho poriadku vychádzame z legislatívneho zámeru ponechať túto právnu úpravu v rámci občianskeho zákonníka. V prospech tohto riešenia hovorí univerzálny charakter

budúceho civilného kódexu. Táto úprava bude v súlade s monistickou koncepciou budúceho občianskeho kódexu, ktorý sa bude rovnako vzťahovať na podnikateľské a nepodnikateľské subjekty.²⁰⁾ Pokiaľ ide o začlenenie právnej úpravy do rámca nového civilného kódexu, poisťná zmluva bude zaradená do osobitnej časti záväzkového práva ako základný zmluvný typ skupiny zmlúv, ktoré budú mať názov *odvážne (aleatorne) zmluvy*, a to spolu s hrou a stávkou a zmluvou o dôchodku.

Nová právna úprava bude vychádzať zo skutočnosti, že poisťná zmluva patrí medzi typické *spotrebiteľské zmluvy*. Právna úprava poisťnej zmluvy bude nadväzovať – tak ako tomu bolo doteraz – na všeobecnú časť záväzkového práva, ktorá zakotví právnu úpravu spotrebiteľskej zmluvy (pozri § 52 a nasl. OZ). Vzhľadom na potrebu modernizácie záväzkového práva, predpokladáme, že táto úprava vytvorí priestor pre realizáciu moderných foriem uzavierania zmlúv, ktoré sa týkajú aj poisťnej zmluvy (pozri smernicu 97/7/ES o zmluvách uzavieraných na diaľku).

Novokoncipovaná úprava bude ďalej vychádzať z toho, že poisťná zmluva má povahu *adhéznej zmluvy*. Preto i podstatná časť právnej úpravy poistenia bude naďalej ponechaná všeobecným poisťným podmienkam poisťovateľov. Avšak z hľadiska budúcej právnej úpravy poistenia je potrebné zabezpečiť kogentný charakter tých ustanovení zákona, ktoré garantujú práva poistených ako spotrebiteľov a od ktorých sa nebude možné odchýliť ani prostredníctvom poisťných podmienok, aj keby ich poisťník pred uzavretím poisťnej zmluvy schválil. Napriek tomu by budúca právna úprava poistenia mala byť dostatočne pružná, aby umožnila istú redukciu počtu ustanovení. Zákon musí súčasne – oproti terajšiemu právnenému stavu – zakotviť minimálne požiadavky na obsah poisťných podmienok ako tomu bolo v ustanovení § 12 zákona č. 24/1991 Zb. o poisťovníctve, ktorý bol zrušený zákonom č. 95/2002 Zb.

Nová úprava musí zachovať osvedčenú systematiku právnej úpravy poisťnej zmluvy, pokiaľ ide o *členenie úpravy na všeobecné ustanovenia o poisťnej zmluve a osobitné ustanovenia*, ktoré sa budú týkať základných druhov a typov poistení a ich všeobecných charakteristik.

Vo *všeobecnej časti* právnej úpravy poisťnej zmluvy navrhujeme po novom upraviť:

- spôsob uzavierania poisťnej zmluvy (obsah poisťnej zmluvy, základné práva a povinnosti jednotlivých účastníkov poistenia, najmä s ohľadom na informačnú povinnosť poisťníka a poisťovateľa),
- právne postavenie účastníkov poistenia (poisťník, poistený, poisťovateľ, osoby oprávnené na poisťné plnenie atď.),
- platnosť a účinnosť poisťnej zmluvy (začiatok poisťnej ochrany),

20 Pozri LAZAR, J.: Otázky kodifikácie súkromného práva, Bratislava, Iura edition 2006, s. 186 a 187.

- zmeny počas platnosti poistenia (zmena poisťného rizika, prerušenie poistenia),
- sankcie za porušenie povinností a
- zánik poistenia.

Bude taktiež potrebné novoupraviť také základné inštitúty ako je poisťka, poisťné podmienky, poisťné, poisťné riziko a poisťná udalosť.

Pokiaľ ide o právnu úpravu poisťnej zmluvy, úprava bude vychádzať zo súčasného osvedčeného vymedzenia (§ 788 OZ) s tým, že jej neoddeliteľnou súčasťou sú poisťné podmienky poisťovateľa. Vzhľadom na to, že poisťná zmluva sa považuje za zmluvu najvyššej dôvery (*contractus uberrimae fidei*), je potrebné naďalej zachovať tak informačnú povinnosť poisťníka (poisteného), ako aj poisťovateľa pred uzavretím zmluvy. Súčasne je potrebné zakotviť do právnej úpravy právo poisťníka (poisteného) jednostranne odstúpiť od zmluvy o životnom poistení po jej uzavretí ako to predvída smernica 2002/83/EU.

Ustanovenia o poisťnej zmluve bude potrebné doplniť o *poistenie v prospech tretej osoby*, a to vo forme poistenia cudzieho rizika (resp. poistenie na cudzí účet). Súčasná právna úprava tento inštitút síce pozná, ale tento je roztrúsený vo viacerých ustanoveniach (§ 793 ods. 2, § 815 a § 828 ods. 1 OZ). Tým, že toto poistenie nie je vymedzené, v praxi sa často zamieňa s poistením v prospech inej osoby (§ 794 OZ), ktoré sa dojednáva v prípade životného poistenia (pozri § 817 OZ).

Navrhujeme, aby zákon naďalej vychádzal zo zásady, že poisťná zmluva má *formálny charakter* (pozri § 791 ods. 1 OZ). Pokiaľ ide o písomnú formu poisťnej zmluvy, bude potrebné umožniť aj vznik poistenia v ústnej forme alebo konkludentne, pokiaľ poisťná doba neprekročí určitú dobu (napr. jeden rok) alebo ak ide o jednorazové poistenie. V takom prípade by písomnú poisťnú zmluvu mohla nahradiť poisťka, ktorú poisťovateľ vydá poisťníkovi. Zákon by súčasne mal – oproti terajšej úprave (§ 791 ods. 2 OZ) – zdefinovať minimálne obsahové náležitosti poisťky.

Z hľadiska vzniku poistenia nová úprava by mala zreteľne rozlišovať medzi *platnosťou a účinnosťou poisťnej zmluvy*. Podľa súčasnej úpravy poistenie vznikne prvým dňom po uzavretí poisťnej zmluvy, pričom je možnosť dojednať začiatok poistenia k momentu uzavretia zmluvy alebo neskôr. Stálo by za úvahu zakotviť možnosť dojednania odkladacej podmienky pre začiatok poistenia v závislosti od momentu zaplataenia prvého poisťného, ak poisťné nebolo zaplatené už pri dojednaní poistenia.

Závažným dôvodom na *zmenu poistenia* môže byť zmena poisťného rizika. Súčasná právna úprava tento pojem nepozná. Poisťníkovi vzniká v takom prípade informačná povinnosť voči poisťovateľovi, ktorý môže rozhodnúť, či sa v poistení bude pokračovať za rovnakých alebo za zmenených podmienok. Zákon musí

ustanoviť podmienky zmeny poistenia s vymedzením konkrétnych práv a povinností účastníkov poistnej zmluvy. V prípade nesplnenia týchto povinností by nastúpili prípadné sankcie vo forme možnosti zníženia poistného plnenia alebo jeho odmietnutia, príp. aj odstúpenia od poistnej zmluvy.

Bude potrebné pripustiť zmenu poistenia aj z iného dôvodu ako je zmena poistného rizika, a to bez potreby uzavretia dodatku k existujúcej poistnej zmluve. Poisťovateľ by tak mohol urobiť len v súlade s dojednanou poistnou zmluvou a vždy len ku koncu poistného obdobia. Zmena by sa mohla týkať poistných podmienok, rozsahu poistenia a ceny poistenia. Poistníkovi by sa súčasne zachovalo právo do zákonom stanovenej doby poistnú zmluvu vypovedať (tak to funguje v súčasnosti v prípade povinného zmluvného poistenia zodpovednosti za škodu spôsobenú prevádzkou motorového vozidla). Pri nedodržaní stanovených podmienok by poistná zmluva mala pokračovať v pôvodne dojednanom znení.

Do právnej úpravy je potrebné tiež zaviesť možnosť *prerušenia poistenia*. Súčasná právna úprava je v tomto smere nepružná. Podľa nej je možné len privodiť zánik poistenia a dojednať nové poistenie.

Právnu úpravu *zániku poistenia* je potrebné doplniť a spresniť. V prípade výpovede poistenia treba poisťovateľovi a poistníkovi umožniť vypovedať poistenie do určitej doby po uzavretí poistnej zmluvy (podľa súčasnej úpravy je to možné, len ak to ustanovia poistné podmienky). Dôvodom výpovede poistenia zo strany poisťovateľa by mohol byť vznik poistnej udalosti a zo strany poistníka prechod poistnej zmluvy na nového poisťovateľa pri prevode poistného kmeňa, príp. z iných dôvodov. V prípade omeškania s platením bežného poistného v druhom alebo v nasledujúcom poistnom období je potrebné právnu úpravu zániku poistenia spresniť a doplniť tak, aby zánik poistenia nezostal vo výlučnom dispozičnom oprávnení poisťovateľa, ako je tomu teraz (§ 801 ods. 2 OZ).

Zákon by mal zakotviť tiež pravidlá pre vymedzenie *poistnej udalosti*, od ktorej závisí vznik práva poisteného na poistné plnenie. Súčasne je potrebné ustanovenie § 797 OZ spresniť v tom smere, za akých okolností a v akých lehotách vzniká poistenému právo na vyplatenie poistného plnenia a kedy a za akých podmienok poisťovateľ tak nemusí urobiť. Taktiež je potrebné zakotviť podmienky vzniku práva na poistné plnenie, ak bola poistná udalosť spôsobená úmyselne.

V *osobitnej časti* právnej úpravy poistnej zmluvy sa bude prihliadať v nadväznosti na komunitárne právo na delenie poistení na dva základné druhy, a to *životné poistenia* a *neživotné poistenia*. Tie sa potom ďalej členia na jednotlivé poistné odvetvia životného a neživotného poistenia (pozri prílohu zákona č. 8/2008 Z. z. o poisťovníctve).²¹⁾ Toto členenie má význam z toho hľadiska, že kým v prípade životného poistenia sa pripúšťa kumulácia plnení z viacerých

21) Pozri bližšie FEKETE, I.: K problematike klasifikácie poistení, *Pojistný obzor* 1/1992, s. 9-11.

zdrojov, v neživotnom poistení platí odškodňovacia zásada, t. j. osoba oprávnená na poistné plnenie môže dostať plnenie z poistenia a plnenie z iného zdroja (na základe zodpovednosti za škodu) len do výšky skutočnej majetkovej straty.²²⁾ A navyše je tu právo postihu poisťovateľa voči osobe, ktorá škodu na majetku poisteného protiprávnym konaním spôsobila. Zákon by mal uvedené skutočnosti výslovne upraviť.

Osnova osobitnej časti by mala vychádzať z osvedčeného delenia poistení na:

- a) poistenia proti škode a
- b) poistenia osôb.

Osobitná časť sa bude ďalej členíť na dve časti. Prvá všeobecná časť samostatne vymedzí (napr. v rámci samostatných oddielov) základné princípy fungovania poistenia proti škode a poistenia osôb.

V prípade *poistenia proti škode* bude zákon rešpektovať skutočnosť, že predmetom tohto poistenia môže byť čokoľvek, čo môže byť predmetom občianskoprávných vzťahov (pozri § 118 OZ). Predmetom poistenia proti škode môžu byť hmotné veci, práva a iné majetkové hodnoty (napr. finančná strata, náklady na opravu, výdavky na právne zastúpenie, povinnosť nahradiť škodu a pod.). V prípade poistenia vecí je rozhodujúcim kritériom pre výpočet výšky poistného a rozsahu poistného plnenia ich poistná hodnota (zákon musí preto vymedziť také základné pojmy majetkového poistenia ako hranice poistného plnenia, nadpoistenie, podpoistenie, poistenie na fixnú poistnú sumu, poistenie prvého rizika). Pokiaľ ide ešte o poistenie vecí, v prípade ich scudzenia je potrebné sa opäť vrátiť k úprave zákonnej cesie, podľa ktorej poistenie scudzením poistenej veci ex lege prechádzalo na nového vlastníka veci, bez ohľadu na súhlas poisťovateľa (pozri teraz § 812 OZ). Osobitne bude potrebné zakotviť tiež úpravu poistenia veľkých rizík (viď smernicu 88/357/EHS), plurality poistení a poistných plnení (spolupoistenie, dvojité poistenie, množné poistenie), príp. spomenúť zaistenie, ktoré je vlastne poistením poistenia.

Všeobecná časť osobitnej časti bude v prípade poistenia osôb vychádzať z toho, že v tomto prípade ide prevažne o poistenia, pri ktorých sa dojednáva vopred daná fixná poistná suma (napr. v prípade životných poistení na dožitie alebo v prípade smrti). Je tomu tak preto, že poistné riziko sa tu odvíja od ľudského života a výška poistného sa exaktne kalkuluje v závislosti od vopred dojednaného paušálneho plnenia poisťovateľa. Súčasne je potrebné rešpektovať skutočnosť, že niektoré poistenia osôb majú odškodňovací charakter ako je tomu napr. v prípade úrazového poistenia. Nie je vylúčené, aby poistná zmluva mala obojaký charakter ako je to v prípade združených poistení fyzických osôb. Ak ujmú, ktorá

22) Pozri PLANK, K.: Vzťah práva na plnenie poisťovne pri poistení majetku k právu na náhradu škody, *Právny obzor* 7/1987, s. 11 nasl.

bola dôvodom na plnenie poisťovateľa, spôsobila tretia osoba, je potrebné pre poisťovateľa zakotviť právo na refundáciu vyplatených súm.

Druhá časť osobitnej časti zákona vymedzi *základné druhy poistenia proti škode a poistenia osôb* a ich základné charakteristiky. Osobitná úprava sa bude týkať poistenia zodpovednosti za škodu, poistenia právnej ochrany, poistenia vecí (hnutelné veci, budovy, motorové vozidlá, zvieratá), životného poistenia, úrazového poistenia, poistenia nemoci, poistenia úveru a kaucie, poistenia finančných rizík. V prípade životného poistenia je potrebné zahrnúť presné pravidlá pre zánik poistenia pre neplatenia poistného a pre zmenu poistenia na poistenie s redukovanou hodnotou, pravidlá pre odkup životného poistenia, ak poistenie zaniklo do stanovenej doby po jej uzavretí, spôsob, akým má poistený právo podieľať sa na výnosoch z poistenia, atď.

Záver

Už pri príprave podkladov pre novú úpravu poistnej zmluvy sa ukazuje, že je to práca veľmi náročná. Samotná právna matéria poistenia je dosť neprehľadná a neustále sa vyvíja. Hnacím motorom týchto zmien je čoraz výraznejší spotrebiteľský kontext poistného práva na národnej a nadnárodnej úrovni. Na samotný vývoj poistného práva pritom silne pôsobia názory právnej vedy, iné legislatívne vzory a najmä európske poistné právo. Práve europeizácia poistného práva po otvorení poistných trhov členských štátov EÚ hrá a bude hrať čoraz väčšiu úlohu. Všetky tieto faktory je potrebné vziať do úvahy pri novokoncipovaní optimálnej právnej úpravy poistnoprávných vzťahov a zosúladiť ich so slovenským právnym poriadkom.

JUDr. Milan Ľalík

podpredseda Ústavného súdu Slovenskej republiky,
člen rekodifikačnej komisie

Úvaha nad rekodifikáciou slovenského súkromného práva z pohľadu sudcu ústavného súdu

V súčasnej dobe prechádza slovenský právny poriadok, rovnako ako právne poriadky ostatných postkomunistických krajín, ďalšími zmenami, ktoré sú viac či menej radikálne. Zdalo sa nám, že po roku 1990 bude mať náš zákonodarca dosť sil a priestoru pre rekodifikáciu celého súkromného práva v pomerne krátkej dobe. Opak sa však stal pravdou. Dočasné provizorium z roku 1991, prijatím tzv. veľkej novely Občianskeho zákonníka sa doplnil celým radom nekonceptných noviel /od roku 1991 sa Občiansky zákonník novelizoval celkom 33-krát), čo značne komplikuje život aplikačnej praxe, narúša právnu istotu a právne vedomie širokej verejnosti a zároveň spomaľuje budovanie právneho štátu. Multiplicita našich kódexov a ich uzavretosť, resp. istá komplexnosť, početné novely základných inštitútov súkromného práva, so zachovávaním právnej kontinuity s obdobím pred rokom 1991, prehľadnosť, zrozumiteľnosť tejto právnej úpravy zjavne zhoršujú, právne prostredie destabilizujú, čo prehľbuje krízu práva v tomto neľahkom prechodnom období, hoci slovenské právo dostávalo v ostatnom období dosť významných vývojových impulzov z komunitárneho práva, súkromného práva členských krajín Európskej únie i ostatných najmä postkomunistických krajín, na jeho dôslednú transformáciu na moderný kódex kontinentálnej európskej tradície. V niektorých prípadoch však legislatíva, právna prax a rovnako aj doktrína nielenže nedokázali tieto impulzy správne preberať, analyzovať, hodnotiť a aplikovať, ale zaostávali aj v ich dôkladnom rozpoznávaní pre ich následné použitie.

Názorným príkladom tohto neradostného javu je doterajší nesúlad rôznych vnútroštátnych úprav s požiadavkami Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd (chápanie pojmu súkromia, majetok, škoda a pod.), či doterajšia nedokonalá harmonizácia komunitárneho súkromného práva (najmä zmluvného s ochranou slabšej strany, zodpovednostného a pod.), alebo multiplicita zákonnej úpravy rôznych právnych inštitútov (napr. zmluvy o zmluve budúcej, uznania dlhu, zmluvy o dielo, náhrady škody, bezdôvodného obohatenia, premlčania a pod.), ktorý narušuje poznateľnosť právneho stavu a právnu istotu, komplikuje možnosť aspoň minimálnej predvídateľnosti súdnych rozhodnutí všetkých článkov súdnej sústavy, vrátane rozhodnutí ústavného súdu, ktorý ako súdny orgán ochrany ústavnosti mnohokrát musí zasiahnuť do rozhodovacej